

Світлана ЯСТРЕМСЬКА,

кандидат біологічних наук, доцент,
директор навчально-наукового інституту медсестринства ДВНЗ
«Тернопільський державний медичний університет
ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України»

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито сутність філософських принципів і загальнонаукових методологічних підходів до побудови системи професійної підготовки майбутніх магістрів сестринської справи у вищих медичних навчальних закладах. Обґрунтовано єдину методологічну систему, яка охоплює системний, синергетичний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, праксеологічний, компетентнісний та інноваційно-технологічний підходи та зорієнтовується на визначення цілей професійної підготовки майбутніх магістрів сестринської справи і механізмів їхнього досягнення.

Ключові слова: методологія, методологічний підхід, система, професійна підготовка, вища медсестринська освіта, майбутні магістри сестринської справи, готовність до мета діяльності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Специфіка сучасного етапу розвитку професійної освіти в сестринській справі полягає в тому, що в цій сфері нормою дослідження анонсованої проблеми стає окреслення та вирішення завдань з позиції інтеграції різних наукових підходів. Така інтеграція передбачає збагачення методології підготовки майбутніх магістрів сестринської справи (далі – МСС) методами суміжних наук, їхньої адаптації до специфіки вищої медсестринської освіти. Особливої значущості інтегративність набуває в осмисленні самоорганізуючих багатовимірних природних і соціальних об'єктів, до яких відносяться практично всі явища педагогічної реальності, зокрема й освітній процес [1, с. 77]. В осмисленні феномену вищої медсестринської освіти з позицій сучасних наукових підходів інтегративність є одним з основних методологічних принципів.

Поліпарадигмальність сучасної вищої медсестринської освіти зумовлена безліччю методологічних підходів, які розробляються й обґрунтовуються в педагогічній теорії та практиці. Беручи за основу дослідження кілька підходів, украй важливим є поєднання всіх складових відповідно до логіки дослідження, тобто так, щоб розкрити причинно-наслідкові зв'язки між педагогічними явищами і процесами [2, с. 22]. Поява і становлення методологічних підходів зумовлені потребами розвитку системи охорони здоров'я, науки, освіти та суспільства в цілому. Зміни в науці зумовлені необхідністю повороту педагогічної практики до людини [3, с. 59].

Категорія «підхід» відображає світоглядну позицію і розглядається як комплексний педагогічний засіб, що охоплює три основні компоненти: основні поняття; принципи як вихідні положення (головні правила) здійснення освітньої діяльності; прийоми і методи побудови процесу навчання [4]; принципова методологічна орієнтація дослідження в розгляді об'єкта вивчення та загальної стратегії дослідження [3]; теоретично обґрунтований практичний шлях реалізації тих чи інших принципів і комплекс заснованих на них ідей та стратегічний напрям організації системи освіти й навчання [5, с. 24].

Водночас, розуміння категорії «підхід» слід проаналізувати з позиції суті методологічного підходу, оскільки *методологія* (від грец. *methodos* – шлях, спосіб та *logos* – поняття) – спосіб пізнання основи, розташування акцентів сенсу поняття; наука і мистецтво уможливлення досконалого мислення та ефективної діяльності в усіх сферах суспільного життя [6, с. 120].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософський аналіз поняття «методологія» дає змогу виявити сутність поняття «методологія педагогіки». У сучасній науковій літературі окреслене поняття розглядається з різних позицій. Науковці розглядають методологію педагогіки здебільшого з позицій її гносеологічної функції (О. Вознюк, Є. Іванченко, С. Клепка, А. Фурман та ін.), педагогічного пізнання (С. Максименко, В. Огнев'юк, Л. Пономарьова, В. Рибалка, М. Фіцула та ін.); з урахуванням сутнісних характеристик поняття «методологія», виокремлених у філософських дослідженнях і визначають її

гносеологічну та діяльнісну спрямованість (Г. Васянович, О. Коваленко, Г. Новікова, В. Онищенко, Є. Ходаківський, Д. Чернілевський та ін.).

Метою статті є аналіз понять «підхід», «методологія» і «методологічний підхід» та обґрунтування на їхній основі філософсько-методологічних засад професійної підготовки майбутніх магістрів сестринської справи у вищих медичних навчальних закладах (ВМНЗ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація методологічних основ наукового пізнання явищ і процесів здійснюється шляхом використання методологічних підходів як стратегії вивчення та перетворення педагогічної теорії і практики [7, с. 11]. Тому методологічний підхід у підготовці майбутніх МСС окреслюємо як дослідницьку стратегію, яка базується на засадах положень певної теорії і визначає напрями пошуку в проекції на предмет дослідження.

Узагальнюючи підходи до педагогічного проектування, професійну підготовку майбутніх МСС у ВМНЗ розглядаємо як системний поетапний процес. Виявлені зміни пріоритету в цінностях і цілях професійної підготовки актуалізували зіставлення і відбір методологічних підходів її реалізації, що забезпечують взаємозв'язок і цілісність освітнього процесу. Методологічною основою підготовки майбутніх МСС у ВМНЗ визначено системний, синергетичний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, праксеологічний, компетентнісний та інноваційно-технологічний підходи, які об'єднані в єдину методологічну систему та зорієнтовують на визначення цілей професійної підготовки студентів і механізмів їхнього досягнення.

Як складне явище, в якому виокремлюються певні складові частини, різноманітні зв'язки і взаємодії між ними та становлять цілісну єдність, професійна підготовка майбутніх МСС, повинна вивчатися, передусім, з позиції *системного підходу*. Відповідно до уявлень науковців, які розкривають сутність системного підходу як напряму методології наукового пізнання та соціальної практики в гносеологічному плані доцільно виокремити два основні класи систем: матеріальні й ідеальні. Матеріальні системи існують об'єктивно,

незалежно від людини, а ідеальні системи є результатом інтелектуальної діяльності науковців та мають певну специфіку [8, с. 268], яка виявляється в структурній організації та способі їхньої реалізації та розвитку.

У сучасних умовах системний підхід висувається на одне з провідних місць у науковому пізнанні, що пояснюється виникненням нового типу наукових завдань, де центральними стають проблеми організації та функціонування складних об'єктів. Специфіка використання системного підходу у вивченні складних природних, біологічних і соціальних об'єктів полягає в тому, що наукові знання про ці системи надзвичайно обмежені, і по суті досліджуються не власне системи, а їхні структури – схеми стійких елементів цього цілого.

Як методологічна основа професійної підготовки майбутніх МСС у ВМНЗ, системний підхід є специфічним методом системної організації цілісного освітнього процесу, доцільно організованих і педагогічно скоординованих для досягнення певної освітньої мети.

У сучасних умовах системний підхід значно збагатився шляхом синергетичної теорії та зумовив розвиток *синергетичного підходу*, який переконливо доводить, що розвиток можливий лише у відкритих, самоорганізованих системах. Як доцільно підкреслює А. Рідкодубська, розкриття синергетичних закономірностей пов'язане з подальшим розвитком системного підходу і визначає передусім не нову науку з власним предметом вивчення, а нову систему поглядів, парадигму, що дає змогу досліджувати наукові проблеми з іншої позиції [9, с. 95].

Ключовими поняттями та положеннями, на яких базуються основні концепти синергетики, є цілісність, відкритість систем; складність та дисипація (впорядковані структури); нелінійний характер розвитку (порядок, хаос), флуктуація й аттрактори як стани, що визначають мету розвитку систем, біфуркація та керівні параметри та, врешті решт, хаос як «детермінована» упорядковуюча сутність [8]. Відмінними особливостями професійної

підготовки майбутніх МСС як нелінійної системи є реакції на зовнішні умови та чинники й наявність бифуркації – переломного моменту в розвитку системи.

Перенесення ідей синергетики у гуманітарну сферу (професійну підготовку майбутніх МСС) зумовлює виникнення труднощів, пов'язаних із формалізацією понять і процесів розвитку систем. Тому педагогічні системи доцільно «відносити» до синергетичних лише умовно, використовуючи лише загальні методологічні ідеї та принципи синергетичної парадигми.

Не викликає сумнівів той факт, що одним із провідних у світовій освітній стратегії є *компетентнісний підхід*, який сприяє перетворенню освітньої парадигми в суспільно значуще явище. Компетентнісний підхід як один із пріоритетних концептуальних напрямів модернізації вищої медсестринської освіти, репрезентує нову парадигму освіти. Це обґрунтовано принциповими змінами майже в усіх медичних професіях; зростанням ролі горизонтальної мобільності протягом професійного життя; професіоналізацією вищої медсестринської освіти.

Ключовою ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно зорієнтована освіта, яка зміщує акценти з процесу нагромадження нормативно визначених традиційних «знань – умінь – навичок» у площину формування й розвитку в майбутніх МСС здатності практично діяти і творчо застосовувати способи практичної діяльності для успішної самореалізації в різних сферах системи охорони здоров'я. Очевидно, що впровадження окресленого підходу у вищу медсестринську освіту є фундаментом формування компетентного фахівця з одночасною орієнтацією студента на інноваційний досвід успішної професійної діяльності в конкретній сфері, що актуалізує необхідність чіткого відбору змісту вищої освіти відповідно до потреб особистості.

Визначальними характеристиками компетентнісного підходу є два аспекти: явище (виявлення предмета, зовнішні форми його існування) і сутність (внутрішній зміст). Оскільки проникнення в «глибину» речей є завданням науки, в науковому плані проблему компетентнісного підходу необхідно вирішувати

не лише фіксацією його виявів у педагогічній практиці, а й осмисленням сутності освітніх компетенцій і компетентності.

У сучасній педагогіці професійної освіти компетенції розглядаються як новий тип цілепокладання в освітніх системах, основною відмінністю якого є звільнення (однак не ігнорування) компетентнісної моделі від диктату об'єкта (предмета) діяльності й одночасне окреслення міждисциплінарних, інтегрованих вимог до результату освітнього процесу. Результатом набуття компетенцій як соціально закріпленого результату освітньої діяльності є компетентність – напрям модернізації професійної освіти, результат «моделювання», реальність для конкретної особистості. Тлумачення компетентності в межах дослідження як здатності майбутніх МСС до здійснення практичної діяльності зумовлює необхідність формування в студентів ВМНЗ такої особистісної якості випускника, як готовність до метадіяльності, яка охоплює:

1) *універсальну функціональну компетентність* як реалізацію нормативного виконання соціальних ролей медичної сестри;

2) *надфункціональну грамотність* як сукупність знань, розвиток інтелектуального й духовного світу студента, які перевищують рівень функціонально необхідних вимог;

3) *творчу грамотність* як здатність до ефективної творчої діяльності (здатність до новацій у сфері професійної та суспільної практики, вміння створювати якісно нове знання);

4) *метаграмотність* як рівень розвитку творчого потенціалу, який перевищує показники різних форм привласнення знань.

Отже, реалізація компетентнісного підходу дає змогу під новим кутом розглядати проблему якості професійної підготовки майбутніх МСС.

Теоретичною основою сучасної вищої медсестринської освіти є *особистісно зорієнтований підхід*, який реалізується як науково-обґрунтована стратегія, спрямована на забезпечення єдності соціально-морального, загальнокультурного та професійного розвитку особистості з урахуванням

тенденцій функціонування та розвитку системи охорони здоров'я. З позицій особистісно зорієнтованого підходу професійна підготовка доцільна в тій мірі, в якій вона сприяє набуттю студентами особистісних смислів. Саме в цьому сенсі світ постає перед особистістю в світлі власних мотивів і цілей. В особистісних смислах відкривається значення світу, життя, а не байдуже знання про дійсність.

Нині вимоги до розвитку особистості студента такі, що освіта повинна забезпечувати можливість подальшого випередження існуючих професійно зорієнтованих та наукових знань, а також їхнього систематичного оновлення шляхом власної пізнавальної активності, а також сформованість умінь поєднувати досить широкі загальні знання з можливістю досягнення обмеженої кількості дисциплін. Таким чином, особистісно зорієнтований підхід передбачає в конструюванні та здійсненні педагогічного процесу орієнтацію на особистість як мету, суб'єкт, результат і основний критерій його ефективності; опору в навчальному процесі на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості з урахуванням її соціально-професійних перспектив та створення для цього оптимальних умов [10, с. 122]; вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу.

Сутнісний взаємозв'язок процесів формування і буття особистості з діяльністю зумовлює закономірний інтерес педагогіки до цієї категорії. Саме наукове поняття діяльності було введено в філософські роздуми І. Кантом, однак лише починаючи з робіт Ф. Гегеля, Л. Фейєрбаха та ін., було представлено власне змістовне тлумачення діяльності як категорії. Зокрема, Ф. Гегель окреслив загальну схему діяльності, ґрунтовно проаналізувавши діалектику її структури (зокрема, взаємовизначеність мети і засобів) та зазначивши соціально-історичної зумовленості діяльності та її форм. За його уявленням, будь-яка діяльність, яка здійснюється її суб'єктом, охоплює мету, засіб, сам процес перетворення і його результат [11, с. 233].

Необхідно зазначити, що в діяльності особистість формується і багатогранно виявляється, однак це ще не є *діяльнісний підхід* [12]. Діяльнісний підхід вимагає спеціальної роботи щодо формування діяльності студентів, їхньої трансформації в позицію суб'єкта пізнання. Діяльнісний підхід став методологічною основою значної кількості технологій навчання (проблемне, розвивальне, диференційоване, концентроване, модульне навчання, дидактична гра, активне (контекстне) навчання тощо). Для всіх цих технологій, які застосовуються у вищій освіті, спільним є те, що вони спрямовуються не лише на засвоєння студентами абстрактних знань, а на одночасне оволодіння професійно зорієнтованими основами діяльності, передусім – навчальної, шляхом якої засвоюються всі інші види діяльності.

Не менш важливим у побудові системи професійної підготовки майбутніх МСС, який розглядає діяльність з позиції успішності є *праксеологічний підхід*, основою якого є праксеологія. Практисеологія як міждисциплінарний напрям наукових досліджень виникла на початку ХХ ст., а основним її завданням було пізнання загальних законів людської діяльності й визначення на їхній основі узагальнених правил досягнення в ній досконалості. Звернення до праксеології необхідне для майбутніх МСС для оптимізації власних дій, інтеграції власних зусиль з діями колег, окреслення меж професійної діяльності, забезпечення успішності практичної медсестринської діяльності. Практисеологія як загальна методологія розглядає способи діяльності, зокрема й мисленнєві, з позицій їхньої ефективності, однак ключовим її напрямом є розвиток особистісного потенціалу студента як системи ресурсів особистості.

Праксеологічний підхід пов'язаний з актуалізацією методів раціональної та продуктивної особистісно зорієнтованої або професійної діяльності в умовах ускладнення всіх форм медсестринської діяльності й необхідністю підвищення рівня її осмисленості в майбутніх МСС. Цей методологічний підхід зорієнтований на практику організації освітньої діяльності майбутніх МСС з позицій удосконалення форм, структури, методів у сучасному освітньому

просторі за критерієм максимальної результативності з мінімальними ресурсними затратами [13, с. 12].

Суть підготовки майбутніх МСС з позиції праксеологічного підходу полягає в тому, що в центрі уваги є не просто спільна діяльність студентів з викладачами, а *ефективна діяльність* для досягнення єдиних визначених цілей. Виконуючи функцію методологічного орієнтиру, праксеологічний підхід уможлиблює перехід майбутніх МСС на новий рівень здійснення особистісно зорієнтованої або професійної діяльності шляхом її оптимізації.

Інтерес для нашого дослідження в аспекті методологічного підґрунтя становить *інноваційно-технологічний підхід*, заснований на організації навчального процесу та професійної підготовки в аспекті креативної й інноваційної педагогіки. Як широке явище наукової думки, збагачене новими науковими напрямками, інноваційно-технологічний підхід є тим універсальним підходом, який дає змогу об'єднати складні та різноманітні явища, об'єкти, процеси в єдину цілісну систему на основі використання загальних властивостей і закономірностей вияву інформаційних процесів.

З позиції *інноваційності* окреслений підхід в освітньому процесі привертає все більшу увагу науковців, оскільки взаємозумовлений упровадженням інновацій (нововведень), які є найоптимальнішим засобом підвищення ефективності вищої медсестринської освіти [14]. В аспекті креативності та творчості досліджуваний підхід взаємозумовлений реалізацією ідей креативної педагогіки як науки творчого навчання, цільова установка якої полягає в перетворенні навчання у ВМНЗ у творчий процес.

Отже, інноваційно-технологічний підхід у підготовці майбутніх МСС передбачає врахування і реалізацію таких ознак інноваційної діяльності в технологічному процесі навчання у ВМНЗ: акцент на розвиваючий потенціал навчання, орієнтація на самостійну цінність пошукової діяльності, постановка дидактичних цілей високого пізнавального рівня, прийняття викладачем позиції партнера в навчальному процесі.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок.

Узагальнюючи вищевикладене, варто зробити висновок, що в професійній підготовці майбутніх МСС є всі можливості для застосування окреслених методологічних підходів, а їхня реалізація передбачає цілісне формотворення педагогічної системи професійної підготовки фахівців з повною вищою медсестринською освітою.

Очевидно, що методологічні підходи є одними з найважливіших науково-теоретичних категорій дидактики. Однак важливим є не лише теоретичне осмислення проблеми реалізації методологічних підходів, а й їхнє культивування на рівні практико-зорієнтовані концепції, в логіці гуманітарної експертизи всього освітнього процесу майбутніх МСС.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у методичному забезпеченні процесу реалізації визначених методологічних підходів професійної підготовки майбутніх фахівців медсестринства.

Список використаної літератури

1. Литвинова Т. Н. Теория и практика интегративно-модульного обучения общей химии студентов медицинского вуза : [монография] / Т. Н. Литвинова. – Краснодар : Изд-во КГМА, 2001. – 265 с.
2. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти : підруч. / С. Д. Максименко, М. М. Філоненко – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 288 с.
3. Жидецький Ю. Інтегративні підходи у системі ступеневої професійної освіти / Юрій Жидецький // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1999. – № 2. – С. 58–61.
4. Кир'ян Т. І. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу до навчання і формування особистості майбутніх медичних сестер у ВНЗ України I-II рівнів акредитації (кінець XX – початок XXI ст.) / Т. І. Кир'ян // Scientific Journal «ScienceRise : Pedagogical Education». – 2017. – № 1(9). – С. 24–27.
5. Педагогические технологии дистанционного обучения: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Е. С. Полат, М. В. Моисеева, А. Е. Петрова и др. – М. : Академия, 2006. – 400 с.
6. Фурман А. В. Ідея професійного методологування : [монографія] / А. В. Фурман. – Ялта-Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 205 с.

7. Ипполитова Н. В. Взаимосвязь понятий «методология» и «методологический подход» / Н. В. Ипполитова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Сер. : Педагогические науки. – № 13 (146). – 2009. – С. 9–15.

8. Імператив якості : вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту / За ред. Т. Добка, М. Голмянка, О. Кайкової, В. Терзіяна, Т. Тіхонена. – Львів : Вид-во «Компанія Манускрипт», 2014. – 572 с.

9. Рідкодубська А. А. Синергетичний підхід у підготовці до професійної мобільності майбутніх фахівців / А. А. Рідкодубська // Фізико-математична освіта : науковий журнал. – 2017. – Вип. 1(11). – С. 93–96.

10. Шарлович З. П. Формування професійно-педагогічної компетентності медичних сестер сімейної медицини в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Зоя Павлівна Шарлович. – Житомир, 2015. – 272 с.

11. Кривуля О. М. Філософія : навч. посіб. / О. М. Кривуля. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 592 с.

12. Кірей К. О. Діяльнісний підхід у процесі теоретичної підготовки майбутніх менеджерів / К. О. Кірей // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. – Вип. 32. – С. 309–312.

13. Савіцька В. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах праксеологічного підходу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Савіцька. – Рівне, 2015. – 20 с.

14. Теремівська Т. Г. Формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. Г. Теремівська. – Тернопіль, 2004. – 20 с.

Ястремская С. Философско-методологические основы профессиональной подготовки будущих магистров сестринского дела в высших медицинских учебных заведениях

В статье раскрыта сущность философских принципов и общенаучных методологических подходов к построению системы профессиональной подготовки будущих магистров сестринского дела в высших медицинских учебных заведениях. Обоснованно единую методологическую систему, которая охватывает системный, синергетический, личностно ориентированный, деятельностный, праксеологический, компетентностный и инновационно-технологический подходы и ориентируется на определение целей

профессиональной подготовки будущих магистров сестринского дела и механизмов их достижения.

Ключевые слова: методология, методологический подход, система, профессиональная подготовка, высшее медсестринское образование, будущие магистры сестринского дела, готовность к метадеятельности.

Yastremska S. Philosophical and Methodological Basis of Professional Training of Future Master's-level Nurses in Higher Medical Education Institutions

The article reveals the essence peculiarity of philosophical principles and general scientific methodological approaches to the construction of the system of professional training of future nurses with master's degree. Modern science uses a new methodology of interdisciplinarity, complexity, consistency.

The methodological approach in professional training of the future master's-level nurses is considered as a research strategy based on the principles of a certain theory and defines the directions of search in the projection for the subject of research. The unified methodological system, which includes systematic, synergetic, personally oriented, activity, praxeological, competence and innovative-technological approaches was substantiated. It is grounded and focuses on the definition of the goals of professional training of future master's-level nurses and mechanisms of their achievement. The outlined methodological approaches to the theory and practice of vocational education are used in various interpretations. However, their productivity becomes more apparent given the general tendency of expanding the spectrum of active training of future master's-level nurses. The main characteristics of the educational paradigm and its specificity in the context of higher nursing education are highlighted.

The socially fixed result of the educational activity of future master's-level nurses is considered readiness for meta-activity. It is based on universal functional competence (the implementation of the normative implementation of the social roles of the nurse), overfunctional literacy (a set of knowledge that exceeds the level of functionally necessary requirements), creative literacy (the ability to effectively engage in creative activity), metaliteracy (the level of development of creative potential, which exceeds the indicators various forms of appropriation of knowledge).

Methodological approaches are one of the most important scientific and theoretical categories of didactics. Nevertheless, it is necessary not only theoretical understanding of the problem of their implementation, but also cultivation at the level of a practically oriented concept, in the logic of humanitarian examination of the entire educational process. The expressions of methodological approaches in the content of higher nursing education are the following components: integration, axiological, subject-oriented, dialectic and polysemic knowledge, problem and dialogicity, existential. The systematic use of methodological approaches ensures an increase in their effectiveness as a result of interaction with others.

Key words: methodology, methodological approach, system, professional training, higher nursing education, future master's-level nurses, readiness to meta-activity.

